

ТАТЈАНА С. РАДОЈЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

ТАТЈАНА П. КОМПИРОВИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

УЛОГА ПЕДАГОГА У ПРОФЕСИОНАЛНОЈ ОРИЈЕНТАЦИЈИ УЧЕНИКА

Одлука о избору занимања, коју сваки ученик доноси на крају основно-школског образовања, представља једно од најважнијих питања, које профилише професионално усмерење и будућност сваког ученика. Избор занимања је веома сложен процес, који захтева прикупљање информација о школама, занимањима, могућностима запошљавања, о самом себи, сопственим интересовањима, способностима и особинама уз уважавање или одбацивање мишљења родитеља, наставника, стручних сарадника. Узимајући у обзир то да многи ученици нису сигурни у своје интересе и способности, неопходно им је пружити адекватну помоћ у доношењу реалне професионалне одлуке. Важну улогу у професионалној оријентацији ученика има школски педагог, који може врло стручно и одговорно пружити помоћ ученицима у правилном избору будућег занимања, уз уважавање свих интерперсоналних фактора које карактеришу сваког ученика понаособ. Професионална оријентација спада у домен саветодавног рада педагога са ученицима, а има за циљ да се постигне што виши степен усклађености између личних жеља, стварних способности и реалне потребе заједнице за одређеном врстом профилисаних кадрова. У овом раду нагласак је стављен на улогу педагога у професионал-

1 tatjana.radojevic@yahoo.com

2 tatjana_kompirovic@yahoo.com

ној оријентацији ученика у школи, а циљ истраживања усмерен је на испитивање степена задовољства ученика у спровођењу професионалне оријентације у школама, чији су они саставни део.

Кључне речи: професионална оријентација, педагог, ученици, школа.

ПРОФЕСИОНАЛНА ОРИЈЕНТАЦИЈА, ПРОФЕСИОНАЛНО ИНФОРМИСАЊЕ И ПРОФЕСИОНАЛНО САВЕТОВАЊЕ

Појам **професионалне оријентације** подразумева велику палету корака професионалног усмеравања ученика, кораци чија се путања креће од информисања о образовању и занимању до индивидуалног саветовања. Она подразумева и такозвано интринзично схватање професионалне оријентације у настави, које представља поглед у сопствену личност, као и екстерно схватање, које представља поглед у реални свет и занимања, те досеже све до праћења и инструктаже у процесима избора занимања и одлучивања. Према Јурићу (Јурић, 2004), захтев за спровођењем професионалног информисања и саветовања од првог дана школовања оправдан је тиме што основну школу похађају сви они који се припремају за будући позив. Управо у тој чињеници може се препознати стварна улога и функција школе, а то је припрема за живот, припрема за будућност. Будући да је школски педагог носилац многих активности које имају за циљ да помогну ученику у његовом развоју, први и најважнији изазов који се пред њега ставља је мотивација ученика за учествовање у таквим активностима (Вуковић, 2011).

Професионална оријентација представља систематски и стручно осмишљен начин пружања информација о природи појединих занимања и могућностима наставка образовања, тестирања професионалних интересовања, индивидуалних саветовања и усмеравања (Надџић-Сулџић, 2015, стр. 160). Она представља сталну активност школе и свих њених субјеката, а реализује се у оквиру редовне, додатне и допунске наставе путем изборних и факултативних програма, слободних ученичких активности, часова одељењске заједнице и кроз сарадњу са другим факторима професионалног усмеравања. Кроз редовну, додатну и допунску наставу, наставник тежи ка томе да оствари повезаност целокупне наставне материје са подручјима рада и занимањима. Наставник има за циљ да кроз садржаје наставних предмета допринесе остваривању задатака професионалне оријентације. Путем изборних, факултативних програма који су културно-уметничког, радно-техничког, спортско-рекреативног и научног карактера, доприноси се развијању интересовања ученика, проширивању знања из различитих области и упознава-

њу сопствених склоности и способности. На часовима одељењске заједнице реализованих у виду радионица, дискусија, предавања, саветовања, ученицима се пружа помоћ да интегришу знања о себи и занимањима и сачине план активности значајан за избор свог будућег занимања. За остваривање програма професионалне оријентације неопходна је сарадња школе са родитељима, здравственим установама, средњим школама, заводом за запошљавање, предузећима и другим субјектима који могу бити од значаја за професионално освешћивање ученика. Значајна улога у томе припада школском педагогу. Сарадња школског педагога са родитељима углавном се одвија преко родитељских састанака или кроз индивидуалне разговоре. Улога педагога огледа се у томе да родитељима кроз информативне и саветодавне разговоре пружи адекватне информације и савете, који ће помоћи родитељима и њиховој деци у самом избору занимања. Школски педагог, кроз сарадњу са заводом за запошљавање, може ученике и родитеље информисати о стању на тржишту рада. Такве информације могу бити од велике користи ученицима који завршавају основну и средњу школу, а који желе наставити школовање и одабрати будуће занимање. Узимајући у обзир чињеницу да у школи постоји и одређени број деце са здравственим сметњама, које могу бити ограничавајући фактор при избору занимања, неопходна је сарадња школског педагога са здравственим институцијама (домови здравља, школски диспанзери, и сл.). То истовремено значи да поред информација о природи појединих занимања, значајну улогу у избору будућих занимања имају и психофизичке способности ученика. Зато је неопходна процена и самопроцена физичких и психичких способности ученика, једнако као и анализа њихових интересовања. Дакле, бирање занимања представља прављење компромиса у складу са жељама, професионалним интересовањима, психофизичким, материјалним и другим могућностима, као и у складу са информацијама о занимањима са којима се млади сусрећу (Rodić, 1979). Све наведено води ка закључку да програм професионалне оријентације подразумева пружање помоћи младим људима при избору занимања, како би стекли објективнији увид у своја интересовања, своје способности и како би створили реалнију слику о себи, те да би у коначном избору занимања, сходно својим способностима и могућностима, одабрали оно које им највише одговара. Зато је неопходно систематски и плански, педагошки изграђеном методологијом, утицати на формирање реалног и критичког појма о себи као и о појединим занимањима (Каћарог и Vilotijević, 2005, стр. 149).

Како би педагог уопште започео са професионалном оријентацијом ученика, он мора познавати ученика, бити окренут према сталним променама

у свету рада и бити информисан о начинима рада (Вуковић, 2009). Познавање тих предуслова, рад педагога на професионалној оријентацији ученика чини лакшим, а уједно и плодноснијим. Поред доброг познавања ученика, активности везане за професионалну оријентацију обухватају професионално информисање, професионални развој и професионално саветовање.

Један од предуслова рада на професионалној оријентацији је познавање ученика, без чега се не може замислити професионално информисање и саветовање. Неопходно је континуирано пратити ученика, прикупљати податке и што су бројнији извори информација о поједином ученику, добијени подаци су вреднији. За професионалну оријентацију ученика посебна важност придаје се подацима о познавању развоја ученикових интересовања, потреба и способности, а не смеју се занемарити ни особине личности појединца, јер оне знатно утичу на одлуку о избору занимања.

Други предуслов рада педагога на професионалној оријентацији јесте упућеност и информисаност педагога у садржаје и начине рада. Да би педагог унео више смисла и јасноће у подручје професионалне оријентације ученика, неопходно је пружити довољан број квалитетних и актуелних информација. Професионално информисање је стручна активност која има за циљ да ученике информише о разним занимањима, о свету рада, о предностима и недостацима одређених професионалних делатности, о условима рада и садржајима рада, о потребним психофизичким, стручним, радним и осталим предусловима, о могућностима запошљавања, о могућностима даљег напредовања и тако даље. Све те информације могу се уврстити у три групе информација. Прва врста информација омогућава ученику да стекне реалну слику о себи и својим могућностима. Друга врста информација има за циљ да ученика информише о различитим програмима школовања, пословима, занимањима, јер познавање већег броја занимања подстиче на тражење најповољнијег решења. Трећа врста информација односи се на информисање ученика о могућностима запошљавања у појединим занимањима, у ближој и даљој будућности (Јелавић, 1996). На основу информација о себи, свету рада и образовању, ученик може донети одлуку о избору занимања, односно о правцу свог даљег професионалног развоја. За време школовања кроз програмске садржаје појединих наставних области, као и кроз друге облике васпитнообразовног рада (додатна и практична настава, професионална пракса, слободне активности) ученик има могућност да се упозна са многим занимањима и специфичностима рада у њима. Школски педагог у сарадњи са осталим стручним сарадницима (психологом, логопедом, социологом, дефектологом) и у сарадњи са заводом за запошљавање израђује план и про-

грам за професионално информисање. Одређеној категорији ученика намењено је професионално саветовање. Циљ професионалног саветовања јесте подстицање професионалног развоја, како би се ученицима у тренутку припреме за доношење важне одлуке о избору будућег занимања, пружила адекватна стручна помоћ. Оно има и васпитнообразовну функцију, а њиме се појединцу помаже да боље и ефикасније функционише у новим улогама (Kovačević, 2007).

И трећи предуслов рада педагога на професионалној оријентацији јесте окренутост педагога ка променама које су присутне и учестале су у свим подручјима занимања, професије и рада, а за пружање услуга професионалног информисања и саветовања потребно је стално праћење свих тих специфичности и промена. Узимајући у обзир промене које се дешавају у науци, техници и технологији, професионална оријентација је сложен и динамичан процес, развојан и футуристички усмерен. Из тог разлога, лица која се баве професионалном оријентацијом морају бити упозната са свим променама и оспособљена да у складу са њима успешно предвиђају будући развој и потребе за појединим занимањима. Да би педагог могао да планира и предвиђа све садржаје и активности рада, мора бити осетљив на поменуте промене. Да би успешно планирао и реализовао професионалну оријентацију ученика, педагог треба да буде упознат са актуелним догађањима из света тржишта рада, да прати актуелна дешавања, да бележи новине и да на основу таквих сазнања, када је потребно и неопходно, мења и отклања недостатке који доводе до празнина у програму професионалне оријентације ученика (Jurić, 2004).

ФАКТОРИ ИЗБОРА ЗАНИМАЊА

Од велике важности за срећу и склад сваког човека јесте избор посла којим ће се бавити, који ће обављати са задовољством и у којем ће бити успешан. То значи да би се доживео успех у раду неопходно је задовољити основни услов, а то је одабрати адекватно занимање, односно позив. Избор занимања није једноставно питање, нити му треба олако приступити. Већ код деце млађег узраста јављају се професионална интересовања. На формирање професионалних интересовања утиче мноштво различитих чинилаца: породица, школа, вршњаци, медији, друштвено-економске околности, личност и њене особине, когнитивне, афективне, перцептивне, мотивационе особине, радне вредности, очекивања, интересовања, професионални појам о себи, професионална зрелост. Тако велики број различитих чинилаца могао би се сврстати у две групе и то: фактори средине и фактори који проистичу из

саме личности. Међу срединским чиниоцима посебно ћемо истаћи породицу и школу.

Породица, као незаменљив чинилац у развоју личности, има значајну улогу у професионалном развоју детета, као и у избору занимања. Ослањајући се на Шеферов модел, Баумринд (1968) дефинише три основна типа родитеља: ауторитарни, ауторитативни и пермисивни. Сваки од наведених типова родитеља има одређени утицај на доношење одлуке о избору занимања.

Ауторитаран тип родитеља карактеришу изражене димензије контроле и хладног васпитања. Ауторитаран тип родитељства огледа се у захтевном и рестриктивном понашању родитеља, који високо вреднују дисциплину и конформирање с њиховим вредностима, а не показују много љубави и топлине (Зуковић, Нинковић, Крстић, 2015). Такви родитељи су хладни и строги, гуше сваку иницијативу, спонтаност и слободу мишљења, бескомпромисни су, постављају високе захтеве и очекују да се дете слепо придржава постављених правила, доносе сами одлуку о избору занимања, без сагласности детета и осталих чланова породице. Такви родитељи децу доживљавају као „врећу“ коју треба напунити одређеним врлинама (Kohlberg, 1980, према Алић, 2012). Уверени су да чине све за своје дете, ради његове професионалне будућности.

Ауторитативан тип родитеља охрабрује вербалну комуникацију и иницијативу детета, поштује његову одлуку при избору занимања и стимулише његов професионални развој. Овај стил карактерише релативно висока, али разумна контрола, прилагођена узрасту детета. Целокупна породица, захваљујући овом типу родитеља, укључена је у постављање циљева, заједничко решавање проблема и доношења одлука када је у питању избор занимања и даљи професионални развој појединца. Ауторитативни родитељи остављају деци могућност слободе избора (са акцентом на добро и боље), при чему се не губи из вида да таква слобода подразумева и одређена правила, поштовање норми, односно баланс између међусобних обавеза и права (Алић, 2012).

Пермисивни родитељи понашају се некажњавајуће, прихватајуће и афирмативно према дететовим импулсима, жељама, поступцима и одукама, професионални развој и избор занимања детета препушта се стихији. Овакви родитељи могу бити топли, али са попустљивим односом према деци и родитељским обавезама, постављају релативно мало захтева, допуштају деци потпуну слободу да изразе мишљење, осећања, интересовања и импулсе, не надгледају дечије активности, не примењују чврсту контролу над понашањем деце и њиховим одлукама, што може довести до поремећаја у професи-

оналном као и у другим аспектима развоја, у крајњој инстанци и до великих пропуста када је у питању сам избор занимања.

Поред породице, школа се сматра такође значајним чиниоцем избора занимања. Основно образовање чини данас први и основни ниво образовања у оквиру кога се стичу општа знања и стварају темељи за будуће образовање. Свака школска институција или облик образовања у којој се продужава образовање на следећој етапи мора се ослањати на основну школу, образовање и васпитање које она даје (Илић, Николић, Јовановић, 2006, стр. 113). Сви субјекти школе (разредни наставници, предметни наставници, одељењске старешине, стручни сарадници) носиоци су програмских задатака професионалне оријентације. Школа утиче на професионални развој кроз све облике образовно-васпитног рада који се у школи организују у оквиру редовне, додатне наставе, обавезних и изборних предмета, програма слободних активности и активности одељенских заједница. Педагошко-психолошка служба уз примену батерије тестова (тест општих способности, потенцијалних способности, тест професионалних интересовања) може да утиче на избор и припрему занимања ученика. Ученицима основне школе треба на време поделити информаторе о стању и могућностима уписа у средње школе. О овоме првенствено треба да води рачуна школски педагог.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет, циљ и задаци истраживања. Предмет емпиријског дела истраживања усмерен је на утврђивање улоге школског педагога у професионалној оријентацији ученика завршног разреда основне школе. Из комплекса проблема које оваква истраживачка намера подразумева, као и на основу сазнања до којих смо дошли проучавањем проблема у теоријском делу рада, циљ истраживања фокусиран је на испитивање у којој мери се реализује и афирмише процес професионалне оријентације ученика завршног разреда основне школе.

Основни задаци истраживања су:

- 1) Утврдити улогу педагога у професионалној оријентацији ученика;
 - 1а. Утврдити колико су ученици информисани од стране педагога о различитим програмима школовања, пословима, занимањима и могућностима запошљавања у одређеним занимањима;
 - 1б. Утврдити каква су мишљења ученика о значају саветовања педагога у програму професионалне оријентације;

- 2) Утврдити који од наведених чинилаца (родитељи, вршњаци, стручни сарадници, средства јавног информисања) имају утицаја на избор будућег занимања ученика.

Основна хипотеза. Основна хипотеза од које полазимо у овом истраживању гласи: Претпоставља се да се програм професионалне оријентације довољно реализује и афирмише у основним школама.

- 1) Претпоставља се да педагог реализује програм професионалне оријентације ученика;
- 1а. Претпоставља се да су ученици довољно информисани од стране педагога о различитим програмима школовања, пословима, занимањима и могућностима запошљавања у одређеним занимањима;
- 1б. Претпоставља се да су позитивна мишљења ученика о значају саветовања педагога у програму професионалне оријентације;
- 2) Претпоставља се да сваки од наведених чинилаца (родитељи, вршњаци, стручни сарадници, средства јавног информисања) има утицај на избор будућег занимања ученика.

Варијабле истраживања. Независна варијабла: пол; похађање школске секције; успех ученика – подељен на пет категорија (одличан, врло добар, добар, довољан и недовољан); степен стручне спрема родитеља – подељен на пет категорија (основна школа, средња школа, високо образовање, мастер и докторске студије); место у коме се школа налази – јужни и северни део Црне Горе (Подгорица, Херцег Нови, Беране и Никшић). Зависна варијабла: ставови ученика о улози педагога у професионалној оријентацији.

Методе, технике и инструменти истраживања. У истраживању смо користили дескриптивно-аналитичку методу, којом смо тежили да испитивањем узорка дођемо до својстава дистрибуције и односа између постављених варијабли. Као основне технике истраживања користили смо технику анкетирања и скалирања. За испитивање ставова ученика о улози педагога у професионалној оријентацији одлучили смо се за самостално конструисање истраживачких инструмената-скеале процене и анкетног упитника. Скала поседује 8 ајтема и тестирана поузданост скале је висока (Кронбахов алфа је 0.83). Анкетни упитник за ученике има 8 питања, која су усмерена на испитивање проблема истраживања. Питања су затвореног типа где ученици бирају неки од понуђеног одговора.

Узорак истраживања. Овим истраживањем обухваћени су ученици завршног разреда основне школе, тачније ученици деветог разреда. Укупан узорак обухватио је 150 испитаника. У градским школама испитано је 76 (51%), а у приградским 74 (49%) ученика. Из структуре узорка ученика по полу може се уочити да је узорком обухваћен приближно исти број ученика женског 79 (53%) и ученика мушког пола 71 (47%). Од укупног узорка, 57 (38%) ученика похађа школску секцију, док је доминантнији број оних који је не похађају – 93 ученика (62%). У погледу успеха ученика уочљиво је да у укупном узорку највећи проценат заузимају одлични (34,2%) и врло добри ученици (30,8%), са успехом добар издвојило се 24,5% ученика, а најмање је ученика са довољним (4,5%) и недовољним (5,9%) успехом. Када је реч о образовању родитеља, највећи је проценат ученика чији очеви имају завршену средњу школу (55,7%), ученика чији очеви имају завршен факултет (18,5%) и ученика чији очеви имају завршену вишу школу (11,1%). Незнатан је број ученика чији су очеви завршили мастер (6,7%) и докторске студије (3,7%) и завршену само основну школу (3,8%). Слична је ситуација и у погледу образовања мајки (завршена средња школа – 58,9%, завршен факултет – 13,2%, завршена виша школа – 12,4%, завршене мастер студије – 7,7%, завршене докторске студије – 3,7% и завршена основна школа – 4,1%).

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Ставови ученика о улози школског педагога у професионалној оријентацији ученика. На основу добијених резултата из контигенцијске табеле дистрибуције одговора ученика – Скала процене улоге педагога у професионалној оријентацији ученика, утврђено је да се већина ученика 86 (57,3%) изјаснила да *увек* школски педагог пружа довољно информација о занимањима за која су заинтересовани, 61 (40,6%) ученика се изјаснило за опцију *ионекад*, а 3 односно 2% ученика се изјаснило да школски педагог *никад* не пружа довољно информација о занимањима за која су заинтересовани. Већина ученика 110 (73,3%) изјаснила се да школски педагог *увек* организује предавања на којима се може информисати о занимањима, 40 ученика (26,6%) изјаснило се за опцију *ионекад*, ниједан ученик за опцију *никад*. На питање да ли школски педагог организује посете некој радној организацији, сви ученици су били једногласни да педагог *никад* не организује посете некој радној организацији. Колико педагог пружа информација не само о свету рада, већ о способностима и особинама ученика, већина ученика 105 (70%) изјаснила се да то школски педагог *увек* ради, 27 (18%) ученика се изјаснило за опцију *ионекад*

и 18 (12%) ученика за опцију *никад*. Већина ученика 120 (80%) сматра да у оквиру програма професионалне оријентације педагог *увек* организује и саветодавни рад са ученицима, 16,6% сматра да то школски педагог *понекад* организује, а 3,3% изјаснило се за опцију *никад*. Када је у питању индивидуално саветовање, већина ученика 115 (76,6%) се изјаснила да је педагог *увек* расположен за индивидуални саветодавни рад без обзира да ли је на иницијативу ученика, педагога или родитеља, 39 (26%) ученика се определило за опцију *понекад*, а 10 (6,6%) ученика за опцију *никад*. На питање колико педагози прате промене у свету рада, 67,3% ученика сматра да педагог *увек* прати промене у свету рада и да их о томе информише и саветује, 26% ученика сматра да педагог то чини *понекад* и 6,6% ученика се определило за опцију да школски педагог *никад* не прати промене у свету рада нити их о томе информише и саветује.

Р. б.	Улога педагога у професионалној оријентацији	Увек	Понекад	Никада
1.	Школски педагог организује саветодаван рад са ученицима у оквиру програма професионалне оријентације	120 80%	25 16,6%	5 3,4%
2.	Школски педагог пружа довољно информација о занимањима за која си заинтересован	86 57,4%	61 40,6%	3 2%
3.	Школски педагог организује предавања (гостујући предавачи) на којима се можеш информисати о занимањима	110 73,4 %	40 26,6%	/ /
4.	Школски педагог организује посете некој радној организацији	/ /	/ /	150 100%
5.	Школски педагог пружа информације не само о свету рада, већ о твојим способностима, особинама личности и твојим професионалним интересовањима	105 70%	27 18%	18 12%
6.	Школски педагог организује радионице на теми професионалне оријентације	101 67,4%	23 15,3%	26 17,3%

Табела 1: Контингенцијска табела дистрибуције одговора ученика – Скала процене улоге школског педагога у професионалној оријентацији ученика

УЛОГА ПЕДАГОГА У ПРОФЕСИОНАЛНОЈ ОРИЈЕНТАЦИЈИ УЧЕНИКА

7.	Школски педагог индивидуално саветује при доношењу одлуке о избору занимања	115 76,7%	27 18%	8 5,3%
8.	Школски педагог прати промене у свету рада, занимања и професије и о томе информише и саветује ученике	101 67,4%	39 26%	10 6,6%

Табела 1: Контингенцијска табела дистрибуције одговора ученика – Скала процене улоге школског педагога у професионалној оријентацији ученика

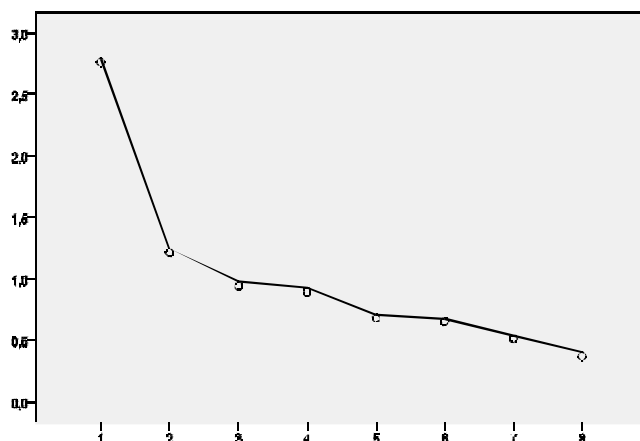
На основу добијених резултата из Табеле 1, на Скали процене улоге педагога у професионалној оријентацији ученика произилази то да су просечне вредности ученика већином груписане изнад просечних вредности, што истовремено потврђује претходно изнете констатације које су донете на основу контингенцијске табеле. Највећи просечни резултат остварен је на ставци која се односи на *орјанизацију саветодавног рада школског педагога у оквиру програма професионалне оријентације* (М-3,18), на основу чега можемо закључити да су ученици најбоље проценили улогу педагога у професионалном саветовању, а најмањи просечни резултат остварен је на ставци која се односи на *орјанизацију посета школског педагога некој радној орјанизацији*.

Путем **факторске анализе** (методе главних компонената уз косоуглу Varimax ротацију) издвојена је двофакторска структура којом је објашњено 49,58% варијансе. Избор два фактора извршен је на основу Кајзер-Гумановог критеријума и Scree plotа (својствене вредности веће од 1). Да бисмо одредили број фактора и које факторе можемо издвојити из целог скупа варијабли, установили смо ејгенвредности и проценат варијансе које фактори објашњавају.

БР. ФАКТОРА	ЕЈГЕНВРЕДНОСТ	%ВАРИЈАНСЕ	КУМУЛАТИВНИ %
1.	2,729	34,398	34,488
2.	1,208	15,097	48,585

Табела 2: Процент објашњене варијансе

Факторском анализом првог реда добили смо два фактора: *професионално информисање и професионално саветовање*. Први фактор објашњава највећи проценат варијансе преко 34%, док други фактор објашњава нешто више од 15% од укупног процента објашњене варијансе 49,58%.

ДИЈАГРАМ 1. CATTELOV SCREE TEST

Први фактор објашњава 34,48% варијансе и дефинисан је следећим елементима: *школски педагог пружа довољно информација о занимањима за која си заинтересован; школски педагог организује предавања (гостијујући предавачи) на којима се можеш информисати о занимањима; школски педагог пружа информације не само о свету рада, већ о твојим способностима, особинама личности и твојим професионалним интересовањима; школски педагог организује посету некој радној организацији; школски педагог организује радионице на тему професионалне оријентације.* Сви ови елементи указују на пружање информација од стране педагога, па ћемо овај фактор назвати **професионално информисање**.

Други фактор засићује три варијабле: *школски педагог организује саветодаван рад са ученицима у оквиру програма професионалне оријентације; школски педагог индивидуално саветује при доношењу одлуке о избору занимања; школски педагог прати промене у свету рада, занимања и професије и о томе информиса и саветује ученике.* Овај фактор исцрпљује нешто више од 15% укупне варијансе. Овај фактор назваћемо **професионално саветовање**.

T-тестом утврђено је да статистички значајне разлике постоје у односу на пол ученика на фактору *професионално информисање* (Табела 3). Статистичком обрадом података утврђено је да дечаци и девојчице различито процењују професионално информисање педагога, на нивоу 0.05, односно да дечаци боље процењују професионално информисање од девојчица.

Т-ТЕСТ ПОЛ УЧЕНИКА И ФАКТОР ПРОФ. ИНФОР.	N	AS	SD	T	Sig
Мушки	71	,130	,932	2,013	,050
Женски	79	-,108	1,044		

Табела 3: Т-тест за фактор професионално информисање у односу на пол ученика

Приказани резултати (Табела 4) показују да постоји статистички значајна разлика и на фактору *професионално саветовање* у односу на пол ученика, на нивоу 0,01, тј. да се дечаци и девојчице значајно разликују у процени професионалног саветовања педагога, тако што *професионално саветовање педагога* боље процењују дечаци него девојчице.

Т-ТЕСТ ПОЛ УЧЕНИКА И ФАКТОР ПРОФ. САВЕТ.	N	AS	SD	T	Sig
Мушки	71	,228	,988	3,635	,000
Женски	79	-,201	,991		

Табела 4: Т-тест за фактор професионално саветовање у односу на пол ученика

Т-тестом (Табела 5) утврђено је да постоји статистички значајна разлика на фактору *професионално информисање* у односу на похађање школске секције ученика, на нивоу 0,05. Одговори ученика који похађају школске секције и оних који их не похађају, значајно се разликују. У смислу тога, професионално информисање педагога боље процењују ученици који похађају школске секције у односу на оне ученике који их не похађају.

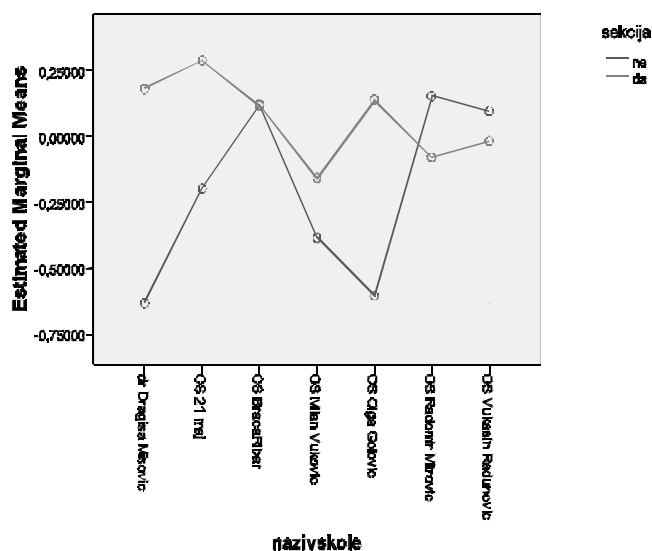
Т-ТЕСТ ШКОЛ. СЕКЦ. УЧЕНИКА И ФАКТОР ПРОФ. ИНФОР.	N	AS	SD	T	Sig
Ученици који похађају школске секције	57	,214	1,13	2,024	,045

Табела 5: Т-тест за фактор професионално информисање у односу на учешће у школ. секц. ученика

Ученици који не похађају школске секције	93	-,080	,937		
--	----	-------	------	--	--

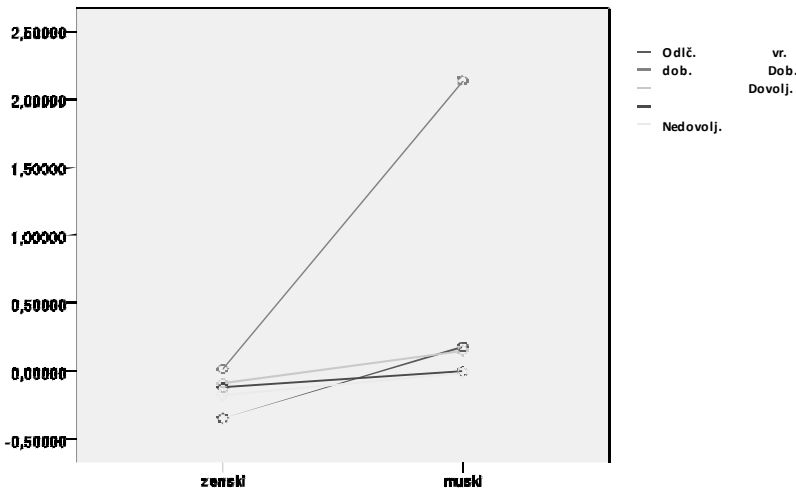
Табела 5: Т-тест за фактор професионално информисање у односу на учешће у школ. секц. ученика

Школска секција и место у коме се школа налази на фактору професионално саветовање. На основу датог линијског дијаграма можемо уочити да ученици који су чланови неке од школских секција и они који нису, показују различити ниво процене *професионалног саветовања школског педагога*. Такође, разлике постоје у нивоу процене *професионалног саветовања педагога* између ученика градских и приградских школа. Виши ниво процене професионалног саветовања школског педагога показују ученици који су чланови неке од школских секција у односу на ученике који не похађају неку од школских секција. Ученици градских школа (О. Ш. „21 мај“ из Подгорице; О. Ш. „Б. Рибар“ из Никшића; О. Ш. „Р. Митровић“ из Берана) показују виши ниво процене професионалног саветовања педагога у односу на ученике приградских школа, који нису чланови школских секција (О. Ш. „Драгиша Ивановић“ Подгорица и О. Ш. „Олга Головић“ у Никшићу).

ДИЈАГРАМ 2. ЛИНИЈСКИ ДИЈАГРАМ ДОБИЛЕНИХ СРЕДЊИХ ВРЕДНОСТИ ФАКТОРА ПРОФЕСИОНАЛНО САВЕТОВАЊЕ У ОДНОСУ НА ШКОЛСКЕ СЕКЦИЈЕ УЧЕНИКА И МЕСТО У КОМЕ СЕ ШКОЛА НАЛАЗИ.

Пол и школски успех ученика на фактору професионално информисање. Ученици различитог пола и школског успеха различито процењују професионално информисање педагога. Највиши ниво процене професионалног информисања од стране педагога показују ученици мушког пола са врло добрим успехом. Ученици мушког пола са довољним успехом показују нижи ниво процене професионалног информисања од стране педагога. Најслабије професионално информисање од стране педагога процењују девојчице са одличним успехом.

Дијаграм 3. Линиски дијаграм добијених средњих вредности фактора професионално информисање у односу на пол и успех ученика

Испитујући мишљење ученика о чиниоцима који имају утицаја на избор њиховог занимања, учили смо да се процентуално највећи број испитаника (33%) изјаснио да на њихов избор највећи утицај имају родитељи, 29% испитаника као најутуцајнији фактор у избору занимања види педагога и психолога, 25% испитаника процењује да вршњаци/другови имају највећи утицај, док само 13% испитаника средства јавног информисања издваја као релевантан фактор који утиче на њихов избор.

На основу Табеле 6. можемо уочити да се просечан ранг, по процени ученика, на првом месту налазе родитељи као чинилац који има највећи утицај на избор њиховог занимања, затим педагог и психолог, вршњаци и на последњем месту се налазе средства јавног информисања.

НАЈВЕЋИ УТИЦАЈ НА ИЗБОР МОГ ЗАНИМАЊА ИМАЈУ	MEAN RANK
Родитељи	3,77
Педагог, психолог	2,83
Вршњаци	2,25
СРЕДСТВА ЈАВНОГ ИНФОРМИСАЊА	1,14

Табела 6: Просечан ранг

Да бисмо утврдили колико се ученици слажу или не слажу у рангирању фактора који утичу на њихов избор занимања користили смо Тау коефицијент корелације са Кендаловом вредношћу подударности. Одређен Тау коефицијент корелације са Кендаловом вредношћу подударности $W=0,20$, показује да је корелација статистички значајна, али није изражена (постоји али није висока), што значи да разлике између ученика у рангирању фактора који утичу на њихов избор занимања постоје, али нису изражене.

N	291
Kendall's	,201
Chi-Square	175,112
Df	3
Asymp.Sig.	,000

Табела 7: Тау коефицијент корелације са Кендаловом вредношћу конкордације

Дискусија

Улогу професионалне оријентације у животу појединца не смемо занемарити, полазећи од опште познате чињенице да појединац који је информисан о школама и занимањима има више могућности да донесе реалнију одлуку при избору занимања. Ово истраживање је спроведено са циљем да се испита у којој мери се реализује и афирмише програм професионалне оријентације ученика завршног разреда основне школе. На основу статистичке анализе и добијених резултата истраживања спроведеног на узорку од 150 ученика завршног разреда основне школе на територијама општине Подгорице, Никшића, Берана и Херцег Новог, можемо закључити да они највећим делом потврђују основну хипотезу од које се у овом истраживању по-

шло: *Претпоставља се да се програм професионалне оријентације довољно реализује и афирмише у основним школама.* Са циљем лакше сагледавања статистичке обраде података о свакој подхипотези која произилази из главне, може се казати следеће:

Подхипотеза 1: Претпоставља се да педагог реализује програм професионалне оријентације ученика. У прилог прихватања ове хипотезе говоре следећи резултати:

- Испитујући ставове ученика о улози педагога у реализацији програма професионалне оријентације, утврђено је да се већина испитаника изјаснила да школски педагог пружа довољно информација о занимањима за која су заинтересовани, да организује предавања на којима се могу информисати о занимањима, да пружа информације не само о свету рада већ и о способностима, особинама ученика, да у оквиру програма професионалне оријентације педагог организује и саветодавни рад са ученицима, да прати промене у свету рада и да их о томе информира и саветује. Оно што је негативно јесте то што испитаници нису имали прилику да иду у организоване посете било којој радној организацији. То упућује на закључак да је неопходно боље повезивање запослених у школи са радним организацијама и веће ангажовање педагога на том пољу. На основу добијених резултата може се закључити да испитаници имају велико поверење у стручне сараднике школе и сматрају да су они довољно компетентни да им пруже праве информације о свету рада и захтевима занимања, али о њиховим способностима, особинама личности и професионалним интересовањима кроз групни и индивидуални саветодавни рад. Оптимистичним се чини то што су млади људи свесни тога да морају ускладити своје способности са потребама друштва и властитим могућностима да би направили правилан избор занимања.
- Факторском анализом ученикове процене улоге педагога у професионалној оријентацији ученика, добијена је двофакторска интерпретабилна структура коју чине фактори: професионално информисање и професионално саветовање. Т-тестом утврђено је да статистички значајне разлике у процени улоге педагога у професионалној оријентацији ученика постоје: у односу на пол ученика на факторима професионално информисање и професионално саветовање и у односу на похађање школске секције на фактор професионално информисање. Дечаци боље процењују професионално информисање и професионално савето-

вање педагога од девојчица. Професионално информисање педагога боље процењују ученици који похађају школске секције у односу на оне ученике који не похађају школске секције. Анализом варијансе добијено је да статистички значајне разлике у процени улоге педагога у професионалној оријентацији ученика постоје на фактору *професионално саветовање* у односу на то да ли ученици похађају школску секцију и место у коме се школа налази и на фактору *професионално информисање* у односу на пол и школски успех ученика. Виши ниво процене професионалног саветовања школског педагога показују ученици који су чланови неке од школских секција и ученици градских школа у односу на ученике који не похађају неку од школских секција и ученике приградских школа. Ученици различитог пола и школског успеха различито процењују *професионално информисање педагога*. Највиши ниво процене професионалног информисања педагога показују ученици мушког пола са врло добрим успехом. Најслабије професионално информисање педагога процењују девојчице са одличним успехом. На основу добијених резултата може се закључити да се програм професионалне оријентације у основној школи реализује да задовољавајућем нивоу. Резултати истраживања, такође указују на то да педагог обавља само један део делатности професионалне оријентације и то кроз професионално информисање и професионално саветовање ученика, где недостају и други сегменти професионалне оријентације, као што су нпр.: каријерно вођење младих, реална слика о тржишту рада, посета радним организацијама итд.

Подхипотеза 2: Претпоставља се да сваки од наведених чиниоца (родитељи, вршњаци, стручни сарадници, средства јавног информисања) имају утицаја на избор будућег занимања ученика. У прилог прихватања ове хипотезе говоре следећи резултати:

Узимајући у обзир примарне карактеристике породице као што су занимање родитеља, материјални статус, културно-образовни ниво, може се закључити да она врши снажан утицај на професионални развој детета кроз личне примере, похвале, подстицаје, казне и слично (Cohen, 1965). Међутим, неке од породица нису оспособљене за ову функцију, поготово за давање савета приликом избора занимања (Novaković, 1979), па из тог разлога неопходно је у програм професионалне оријентације уврстити и организоване облике оспособљавања родитеља за ту улогу. Исто тако, вршњаци могу представљати пресудан фактор приликом избора занимања (Спасеновић, 2008), јер нека деца често подлежу сугестијама вршњака и спремна су да своје

жеље подреде групи вршњака у којој се налазе. Добијени резултати истраживања указују на то да највећи утицај на доношење одлуке приликом избора занимања имају родитељи, затим стручни сарадници, вршњаци, а да најмањи утицај имају средства јавног информисања. Добијен Тау коефицијент корелације са Кендаловом вредношћу подударности $W=0,20$ показује да је корелација статистички значајна, али није изражена (постоји, али није висока), што значи да разлике између ученика у рангирању фактора који утичу на њихов избор занимања нису толико доминантне.

Закључак

Широка лепеза понуде различитих врста средњих школа (опште средње, стручне, мешовите, уметничке) и недовољна информисаност о њима додатно отежава доношење исправне одлуке, те је зато неопходно ученицима пружити професионалну помоћ. Ученици који најчешће не знају шта која професија захтева од њих, професионалну помоћ могу потражити код школског педагога. Процес доношења одлуке о избору занимања је дуготрајан процес и састоји се од професионалног информисања и професионалног саветовања. Први корак је детаљно информисање о врстама средњих школа и занимањима за које се припремају најмлађи нараштаји. Свако занимање тражи пожељан склоп особина личности и интересовања важних за успех у тим областима рада, тако да се од појединца захтева познавање властитих интереса, потреба, способности како би их могао ускладити са потребама појединог занимања. Поред склоности и интересовања треба наравно сагледати и могућност запошљавања. Ученик, који је добро информисан о занимањима и школама има веће могућности да боље процени себе и изабере повољнију алтернативу при доношењу одлуке о избору занимања. Може се закључити да реализација програма професионалне оријентације од школског педагога захтева добру информисаност о садржајима професионалног информисања и саветовања, праћење промена које се дешавају и њихово прилагођавање програму професионалног информисања и саветовања, познавање ученика као и свих осталих актера (родитељи, школа, стручна служба), који доприносе његовом остварењу.

На основу резултата до којих смо дошли овим истраживањем, можемо закључити да се у основним школама у Црној Гори програм професионалне оријентације довољно реализује и афирмише. Приликом његове реализације школски педагог активно сарађује са одељенским старешинама, наставницима, родитељима, кроз велики број активности као што су на пример

организовање радионица, посете средњим школама, долазак гостујућих предавача и слично. Добијени резултати истраживања упућују на то да је:

- Према процени ученика допринос школског педагога у професионалној оријентацији све значајнији;
- Пол ученика значајан предиктор који утиче на процену професионалног информисања и професионалног саветовања школског педагога;
- Успех ученика у значајној корелацији са проценом професионалне информисаности педагога;
- Учесће ученика у школским секцијама повезано са проценом професионалне информисаности педагога;
- Породица веома значајан и доминантан фактор при доношењу одлуке о избору занимања.

На крају желимо истаћи то да улога школског педагога у планирању и реализацији програма професионалне оријентације, као и његове повезаности са целокупним васпитнообразовним системом, доприноси стварању повољнијих услова за рад, васпитање и образовање младих људи, који ће успети, напредовати и пронаћи своје место у данашњем свету убрзаног развоја науке и технике.

Литература

- Alić, A. (2012). *Struktura i dinamika obiteljske kulture*. Sarajevo: Biblioteka „Educere“ – Dobra knjiga – Centar za napredne studije.
- Baumrind, D. (1968). Effects of authoritarian parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), 887–907.
- Вуковић, Н. (2009). Унапређивање квалитета рада школског педагога. *Найредак*, 150 (2), 209–223.
- Вуковић, Н. (2011). Изазови школском педагогу. *Найредак*, 152 (3–4), 551–568.
- Damjanović, R. (2013). *Rad školskog pedagoga*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Зуковић, С., Нинковић, С., Крстић, К. (2015). Васпитни поступци родитеља из угла адолесцената. *Психолошка истраживања*, XVIII (1), 125–143.
- Илић, М., Николић, Р., Јовановић, Б. (2006). *Школска педагогија*. Ужице: Учитељски факултет.
- Јелавић, Ф. (1996). *Како (и правилно) изабрати занимање*. Ђаково: Темпо.
- Joksimović, Z. i Joksimović, Z. (2007). Uloga osnovne škole u izboru zanimanja, *Norma*, 12 (1), 63–76.

- Jurić, V. (2004). *Metodika rada školskog pedagoga*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kačapor, S. i Vilotijević, N. (2005). *Školska i porodična pedagogija*. Kosovska Mitrovica – Beograd: Filozofski fakultet – Učiteljski fakultet.
- Kovačević, I. (2007). *Informator – Kuda nakon srednje škole*. Podgorica: Zavod za zapošljavanje Crne Gore.
- Novaković, M. (1979). *Izbor zanimanja*. Sisak: Udružena samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje.
- Спасеновић, В. (2008). *Вривњачки односи и школски усљех*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Трнавац, Н. (1996). *Педагог у школи, њрилој методологији рада школској педагога*. Београд: Учитељски факултет.
- Rodić, R. B. (1979). *Profesionalna orijentacija i osnovna škola*. Zagreb: Školske novine.
- Hadžić-Suljić, M. (2015). *Metodika rada školskog pedagoga-psihologa*. Tuzla: Off-set.
- Cohen, E. (1965). Parential Factors in Educational Mobility. *Sociology of Education*, 38 (5), 404–425.

ТАТЈАНА С. РАДОЈЕВИЋ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy

ТАТЈАНА П. КОМПИРОВИЋ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy

PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS AND THE ROLE OF A PEDAGOGUE

Summary

Deciding what profession to choose is a situation in which each student finds themselves upon finishing elementary school, it represents one of the most important questions when it comes to their professional future. Choice of a profession is a very complicated process which involves gathering information about schools, professions, employment possibilities, coupled with deciding upon self-interests and abilities while considering or neglecting the opinions of parents, teachers, or even experts. Having in mind that many pupils are not confident with their interests and abilities, it is necessary to provide them with proper assistance concerning their future choice of profession. A school pedagogue plays a very significant part in the process of students' professional orien-

tation. By responsibly providing them with expert assistance in the choice of future professions, a pedagogue will as well show great respect for each pupil's interpersonal characteristics and wishes. Professional orientation presents a consulting sphere of the pedagogue's work with pupils and it aims to accomplish the highest possible level of compatibility between personal wishes, real abilities, and current community needs for particular professions. This paper emphasises the important role of a pedagogue in the process of professional orientation among the pupils at school, while the goal of the research is to examine the level of pupils' satisfaction with the way professional orientation assistance has been provided to them in the school.

Keywords: professional orientation, pedagogue, pupils, school.